

спільна виважена діяльність і держави, і суспільства, і кожного громадянина України задля реального забезпечення економічної свободи, підвищення загального рівня економічного розвитку Української держави.

В. О. Галан¹

ШОТЛАНДІЯ, ЄС ТА BREXIT: ПЕРСПЕКТИВИ ІНТЕГРАЦІЙНОГО РОЗВИТКУ

Потужна економічна криза 2010 рр. та її наслідки для європейських країн зумовили початок сучасного етапу єв록ризи та нову хвилю євроскептицизму щодо подальшого розвитку євроінтеграційних процесів в рамках ЄС. А міграційний колапс 2015–2016 рр. лише поглибив реінтеграційні настрої всередині Європейського Союзу. У результаті влітку 2015 року Грецією було покладено початок «параду плебісцитів» на яких ставилися питання про вихід країни з Європейського Союзу. Наступною країною, що буде вирішувати своє подальше перебування в Євросоюзі шляхом проведення загальнодержавного референдуму стала Великобританія. Ще у 2013 році прем'єр-міністр Сполученого Королівства Девід Камерон, лідер консервативної партії оголосив про підтримку референдуму з питання про членство Великобританії у ЄС, якщо консерватори будуть переобрані на загальних виборах у травні 2015 року. Отримавши бажану перемогу, консерватори по суті здобули так званий мандат від народу на проведення політики реінтеграції з єврозоною. Вона по суті має два взаємозалежні аспекти: перегляд умов перебування Великобританії у складі ЄС із значною зміною ступеня співробітництва або власне вихід країни зі складу інтеграційного об'єднання. Політичної домовленості щодо першого етапу було досягнуто за результатами тривалих переговорів між урядом Великобританією та Брюсселем і 19 лютого поточного року на саміті ЄС було офіційно повідомлено про досягнення згоди щодо проекту реформ, які мають запобігти виходу Великобританії з ЄС. Остаточний компромісний варіант проекту реформ, яких вимагала Великобританія містив посилення ролі національних парламентів у законотворчому процесі; певні поступки у сфері соціального

¹ Кандидат юридичних наук, доцент кафедри міжнародного права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого.

забезпечення трудових мігрантів, гальмування європейського політичного співробітництва та поступки в сфері контролю за прийняттям рішень у «зоні євро». Подальша доля майбутньої угоди буде залежати від результатів референдуму щодо Brexit¹. І тоді є декілька можливих варіантів розвитку подій: у разі негативної відповіді щодо виходу Великобританії з Європейським Союзом буде продовжено перемовини та підписано зміни до установчих договорів відповідно до досягнутих домовленостей;

У разі ж позитивної відповіді на Brexit, також можливі декілька сценаріїв подальшої співпраці Сполученого Королівства з Євросоюзом. Це може бути класичний вихід з числа країн-членів у порядку ст. 50 ДЕС та розбудована ступного співробітництва за класичним методом міжурядових взаємин. Таке може привести до реалізації стосовно Великобританії так званого «норвезького правового фіорду» – формату відносин Норвегії з Євросоюзом, який передбачає можливість користування перевагами спільного ринку в обмін на певні фінансові внески до бюджету Європейського Союзу. Проте такий варіант навряд є прийнятним для британських євроскептиків, оскільки не передбачає участі країни у роботі інституцій ЄС та, відповідно, унеможливує вплив на процес прийняття рішень в рамках інтеграційного об'єднання. Або вихід Сполученого Королівства з числа країн-членів ЄС завершиться подальшим підписанням угоди про поглиблену асоціацію з ЄС та його державами-членами, де можуть знайти своє нормативне відбиття всі вимоги країни щодо усунення «негативного впливу» на власну економіку та систему соціального забезпечення.

Суперечки про майбутнє Європи ведуться на різних рівнях та у різних напрямках. Прибічники євроінтеграції обвинувачують її (Великобританію) у початку розвалу Європейського Союзу (зважаючи на невирішеність проблем міграційної політики та поглиблення політичної кризи всередині ЄС) та попереджують про навалу негативних наслідків такого кроку. Прихильники реінтеграції хвалять за сміливість зробити перший крок, необхідність якого вже давно назріла та є невідворотною. Підтвердженням цього може слугувати «парад європлебісцитів», що останнім часом набуває обертів. Якщо раніше проведення загальнодержавних референдумів у контексті ЄС обмежувалось основними конституційними питаннями, такими як зміни до установчих договорів, то на сьогодні

¹ Brexit – термін, що використовується для позначення можливого виходу Сполученого Королівства Великобританії з числа держав-членів Європейського Союзу, складено з двох слів англ. мовою – British exit.

питання, які виносяться на обговорення є різними. Данія проголосувала в грудні 2015 року проти прийняття політики юстиції та внутрішніх справ ЄС; в той час як уряд Греції в липні 2015 року шляхом проведення референдуму робив спробу ухилитись від умов третьої черги фінансової допомоги з боку ЄС; Нідерланди нещодавно (квітень 2016 року) вирішували питання скасування ратифікації Угоди про асоціацію України з ЄС та його державами-членами. І в квітні ж, Віктор Орбан, угорський прем'єр – міністр заявив, що його країна буде проводити референдум по питанню міграційної політики ЄС. Окрім цього, припинення членства Сполученого Королівства може зумовити ефект «доміно» серед європейської родини. На сьогодні Данія розглядається в якості однієї з країн, найбільш вразливих до ланцюгової реакції, якщо референдум по Brexit матиме позитивний результат. Багато в чому, датська політика відносин з офіційним Брюсселем є такою, що наслідує британській вектор. Маючи можливість набути членство в Європейських Співтовариства, Данія відтермінувала свій вступ, поки членом не стала Великобританія і на сьогодні вона залишатися країною, що не приєдналась до зони євро. До того ж Данія не самотня в числі країн, чії політичні рухи агітують за реінтеграційні процеси в рамках ЄС. До їх числа можна віднести і ультраправі політичні партії у Нідерландах та Франції. Існують побоювання щодо наявності впливу виходу Великобританії на позиції країн Скандинавії та групи Вишеградської четвірки.

Однак, окрім наслідків для інтеграційного процесу в рамках Європейського Союзу, Brexit може стати початком реінтеграційних процесів всередині самого Сполученого Королівства. Не є таємницею, що чи не вирішальним при отриманні результатів шотландського референдуму про незалежність 2014 року стало питання євромайбутнього у разі відділення від Сполученого Королівства. Саме таке стало передумовою політичної заяви прем'єр-міністра Шотландії про можливість повторного референдуму стосовно виходу зі складу Сполученого Королівства у разі позитивного рішення щодо Brexit. Зокрема, вона зазначила, що у разі позитивного рішення по виходу Великобританії з ЄС, Шотландія може розраховувати на набуття членства у якості незалежної держави вже у 2018 році [1]. Отже майбутній перебіг подій щодо перебування Шотландії в складі ЄС можливий за наступними сценаріями:

Перший є найімовірнішим – Шотландія здобуватиме незалежність й у порядку ст. 49 Договору про Європейський Союз набуватиме членства

в Європейському Союзі як нова незалежна держава [2; с. 33,34]. Такий сценарій потребує політичної волі з боку трьох сторін (Великобританії, Шотландії та ЄС), проте є найбільш передбачуваний щодо алгоритму дій та можливими наслідками. Проте, окрім складності врегулювання майбутніх питань правонаступництва між власне Великобританією та Шотландією, залишаються проблеми невизначеності щодо конкретного правового статусу міжнародних угод ЄС змішаного типу (стороною яких виступали ЄС та його держави-члени), їх подальшої територіальної дії в умовах набуття членства у порядку ст. 49 ДЄС. Невизначеності додає й питання отримання/неотримання особливого статусу, який мала Шотландія в складі Великобританії щодо питань валютного ринку (не входження до зони євро), Шенгенського права та в сфері справедливості та внутрішніх справ. Чи залишать такі преференції за майбутнім кандидатом. Вважаємо, що ні. Додає складності й темпоральний аспект дії права ЄС на території Шотландії з урахуванням часового проміжку між дією норм європейського права на території Шотландії до моменту її виходу зі складу ЄС як автономії Великобританії і до моменту набуття нею членства в Євросоюзі у якості незалежної держави. Уникнення такого тимчасового правового вакууму можливо за умови синхронізації моменту виходу Сполученого Королівства та набуття членства Шотландією у порядку ст. 49 ДЄС використовуючи для проведення переговорів часовий термін, передбачений ст. 50 ДЄС (не менш аніж два роки з моменту повідомлення державою про вихід). Проте, механізм набуття членства передбачає подачу заявки та ведення офіційних переговорів із кандидатом, яким є держава. Тому, формально Шотландія не може ініціювати процес вступу до ЄС до моменту отримання статусу незалежної держави, або такі перемовини можуть мати неофіційний характер. Такий варіант був предметом розгляду й у наукових й у політичних колах ще за часів проведення шотландського референдуму про незалежність [3; Р. 613–629].

Другий варіант, це Brexit у форматі «Сполучене Королівство мінус Шотландія» із залишенням останньої у складі Великобританії у якості автономії, але із розповсюдженням на неї правового режиму Європейського Союзу. Знов таки, це потребує узгодження політичних й правових позицій з боку всіх учасників процесу. Постає необхідність внесення відповідних змін й в установчі договори Європейського Союзу, й у конституційне законодавство Сполученого Королівства щодо правового положення автономних утворень та розширення меж їх міжнародно-

правового статусу. Також, у разі реалізації такого сценарію виникне необхідність правового врегулювання зовнішніх кордонів ЄС. Однак це дуже цікавий сценарій, оскільки по суті він задовільнить більшість прагнень усіх учасників перемовин: залишення частини Сполученого Королівства у складі спільного ринку полегшить неминучі негативні наслідки Brexit в економічній сфері й для європейської спільноти, й для самої Великобританії; Шотландія, залишаючись у складі ЄС не потребуватиме нового референдуму про незалежність, що є в інтересах й Великобританії (прагнення зберегти цілісність країни та попередження можливих політичних домагань з боку Уельсу та Північної Ірландії), й Європейської спільноти в цілому (через потенційну загрозу початку «параду незалежностей» щодо інших членів Євросоюзу). За всієї безпрецедентності вказаного сценарію, вихід держави з Європейського Союзу із залишенням в його складі власного автономного утворення може стати дзеркальним відбиттям існуючого порядку регулювання просторової сфери застосування права ЄС за допомогою встановлених вилучень та обмежень щодо окремих територій. Мова де про специфіку правового режиму щодо окремих категорій територій, що встановлена безпосередньо в установчих договорах і яка зв'язана або з певними політичними, або з певними економічними умовами й інтересами територій, що займають особливе положення й утворюють особливу категорію територіальних зон у складі держав-членів Європейського Союзу у порядку частини 4 та ст. ст. 349, 355 Договору про функціонування Європейського Союзу й Додатку II до нього. ЄС вже засвідчив прагматичний підхід до вирішення питань, пов'язаних із непередбаченими територіальними змінами, застосувавши принцип «рухливих договірних кордонів» до прецедентів із Гренландією (вилучення без відокремлення) та возз'єднання Німеччини (розширення територіальної дії правового режиму за рахунок поглинання) [4; Р. 41].

У будь-якому випадку та за будь-якого результату референдуму у Великобританії інтеграційні процеси в рамках Європейського Союзу зазнають змін, а скорочення негативних наслідків потребуватиме політичної гнучкості та прагматичного підходу від всіх учасників майбутнього політичного процесу.

Література:

1. Wright O. Brexit against Scotland's wishes would 'almost certainly' trigger independence referendum, warns Nicola Sturgeon First Minister warns of

'inescapable' shift in public opinion towards independence if England leads a vote to leave the EU / Oliver Wright [Electronic resource] // Independent. – Sunday 21 February 2016. – Mode of access: <http://www.independent.co.uk/news/uk/politics/eu-referendum-brexite-scottish-independence-vote-nicola-sturgeon-a6887366.html>. – Title from the screen.

2. Основи права Європейського Союзу: нормативні матеріали (із змінами, внесеними Лісабонським договором) / М. В. Буроменський, Т. М. Анакіна, Т. В. Комарова та іню; за заг. ред. М. В. Буроменського. – Х. : Право, 2015. – 328 с.

3. Chamon, M. and Van der Loo, G., The Temporal Paradox of Regions in the EU Seeking Independence: Contraction and Fragmentation versus Widening and Deepening? // European Law Journal – 2014. – V. 20. – P. 613–629.

4. Dermine P. Succession and EU Treaty Obligations / P. Dermine // Secession within the Union : Intersection points of International and European Law [Text] / Catherine Brölmann & Thomas Vandamme (eds.); Amsterdam Centre for European Law and Governance Amsterdam Center for International Law. – July 2014. – P. 40–47.

Ж. В. Чевичалова¹

БРИТАНСЬКА СЕЦЕСІЯ: ЧЕРГОВИЙ КРОК У НЕПРОСТИХ СТОСУНКАХ ЄС І ВЕЛИКОЇ БРИТАНІЇ

Спрогнозувати підсумок референдуму щодо виходу з Європейського Союзу, проведення якого планується у Великій Британії, є непротим завданням, оскільки на сьогодні не спостерігається одностайності серед громадян країни, а кількість євроскептиків суттєво не відрізняється від кількості єврооптимістів.

Право на вихід країни з Європейського Союзу гарантується ст. 50-ю Лісабонського договору, відповідно до якої держава – член може вирішити вийти з Союзу згідно зі своїми конституційними вимогами. Незважаючи на наявність такого права, вихід держави є безпрецедентною подією. За всю історію існування ЄС з його складу вийшли лише три території – Алжир, отримавши незалежність від Франції (у 1962 р.), Гренландія, яка отримала самоврядування від Данії на підставі референдуму (у 1985 р.),

¹ Кандидат юридичних наук, доцент, доцент кафедри міжнародного права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого.